

**AB - TÜRKİYE İLİŞKİLERİNDE GÖÇ:
İLERLEME RAPORLARI ÜZERİNE İÇERİK İNCELEMESİ**
**MIGRATION IN EU-TURKEY RELATIONS:
A CONTENT ANALYSIS ON ACCESSION REPORTS**

Nermin AYDEMİR*, Gökberk KESKİN**

* Yrd. Doç. Dr. Antalya Bilim Üniversitesi, nermin.aydemir@antalya.edu.tr

** Antalya Bilim Üniversitesi Öğrenci gokberk.keskin@std.antalya.edu.tr

ÖZ

Son yıllarda küresel ölçekteki iktisadi ve siyasi sorunların hız kazanması ile birlikte sığınma göçünde ciddi bir artış söz konusudur. AB (Avrupa Birliği) başta olmak üzere gelişmiş ülkelerin giderek içe kapanmaları ise daha önce göç konusuna nispeten uzak kalmış ülkelerde ciddi bir yoğunluğu beraberinde getirmektedir. Bu durumun en çarpıcı örneklerinden biri Türkiye’de yaşanmaktadır. Cenevre Sözleşmesi’nde (1951) konulan coğrafi çekince¹ ile ‘iltica meselesinden’ uzun süre uzak kalan Türkiye, 2011’de başlayan Suriye göçü ile birlikte bugün dünyanın en büyük sığınma göçüne ev sahipliği yapmaktadır.² Bu durum ise Türkiye’nin göç siyasetini şekillendirmekte önemli yer tutan AB ile ilişkileri çok farklı bir boyuta taşımaktadır.

Bu çalışmada, AB’nin Türkiye’yi göç bağlamında resmettiği çerçeve üzerinde durulmaktadır. Her yıl AB’nin yayınladığı ilerleme raporlarındaki içerikten yola çıkılarak AB’nin konu hakkındaki bakış açısına yönelik detaylı incelemeler yapılmaktadır. Konu hakkındaki içeriği derinlemesine incelemek, farklı bakış açılarını saptamak ve bunları anlamlandırmak adına nitel içerik analizi yöntemi kullanılmaktadır. 15 yıllık bir dönem kapsadığı çalışmada her bir beş yılı temsilen 2000, 2005, 2010 ve 2015 raporlarını içeren bir örneklem seçilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İltica, göç, AB, Türkiye, İçerik Analizi

Jel Kodları: F22, O15, R23.

ABSTRACT

There has been an increasing growth in the asylum related migration with the intensification of economic and political problems worldwide. As the developed countries in general and European Union (EU) countries in particular adopt more restrictive policies, such migratory influx creates new countries of destination. Turkey is one of the most significant cases in this regard. Being largely away from asylum related “issues” with its geographical limitation on the Geneva Convention (1951),³ the country now hosts the largest asylum related migration in the World.⁴ This, in turn, leads EU-Turkey relations into a very different direction as (asylum related) migration lies at the core of EU-Turkey relations.

We examine how the EU frames Turkey with regard to the context of migration. Analyzing the content of yearly accession reports by the EU, we examine the EU perspectives on the subject area. We use qualitative content analysis to analyze the content in detail, to unveil existing patterns and to study the underlying factors of different patterns. We analyze the reports of 2000, 2005, 2010 and 2015 to represent the 15 year time period between 2000 and 2015.

Keywords: Asylum, Migration, EU, Turkey, Content Analysis

Jel Codes: F22, O15, R23.

¹ <http://www.unhcr.org/protection/convention/3d9abe177/reservations-declarations-1951-refugee-convention.html> (Erişim tarihi: 14.12.2017).

² <http://www.unhcr.ie/about-unhcr/facts-and-figures-about-refugees> (Erişim tarihi: 15.07.2017)

³ <http://www.unhcr.org/protection/convention/3d9abe177/reservations-declarations-1951-refugee-convention.html> (Erişim tarihi: 14.12.2017).

⁴ <http://www.unhcr.ie/about-unhcr/facts-and-figures-about-refugees> (Erişim tarihi: 15.07.2017)

GİRİŞ

Türk Devleti her ne kadar son dönemde aldığı Suriyeli göçü ile gündeme gelse de esasen Türkiye Cumhuriyeti göçler üzerine kurulmuş ve göçlerle şekillenmiştir. İmparatorluk topraklarının önemli bir kısmının kaybedilmesi ile birlikte Osmanlı tebasından milyonlarca Müslüman anayurda ‘geri dönmüştür’. Kesin verilere ulaşmak mümkün olmamakla birlikte, 18. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nun zayıflamasından 1990’lara kadar geçen zaman dilimi içerisinde Kırım’dan, Kafkaslardan ve Balkanlardan yaklaşık 5,5 milyon göçmenin Anadolu’ya yerleştiği düşünülmektedir (Kırisci, 1991). Cumhuriyet tarihinde ilk kez 1927 yılında yapılan resmi nüfus sayımında ülke nüfusunun 13 milyon 648⁵ bin olduğu dikkate alındığında, muhacir nüfusun nasıl bir kurucu unsur olduğu gözler önüne gelmektedir.

Türkiye, böylesi bir göç zeminin üzerine kurulmakla birlikte başta iltica olmak üzere göç mevzuatı ve kurumları açısından son derece sınırlı bir birikime sahiptir. Mevcut literatüre göre, bu çelişkinin en temel açıklaması, bahsedilen göçün esasen bir yurda dönüş olmasıdır. Bu göçlerle birlikte gelen sığınmacılar, imparatorluğun kaybedilen topraklarından anayurda dönen (eski) Osmanlı tebasıdır (İçduygu ve Sirkeci, 1999; Kırisci, 2007; Ozcurumez ve Şenses, 2011; Yıldız and Uzgoren, 2016). Cumhuriyetin kurulmasının ardından ‘kaybedilen topraklardan’ gelen muhacirlerin büyük bir kısmının bir iltica hukukuna değil, İskân Kanuna⁶ tabi tutulmuş olması bu durumun en temel göstergelerindedir. Gelen sığınmacılar – zaman zaman farklılıklar gösterse de – başka siyasal sistemin mensuplarından çok vatanlarına dönen Türkler olarak nitelenmişlerdir (Çatır, 2006; Kırisci, 2007). Göçmenlerin ülkeye girişlerinin yanı sıra yeme-içme, barınma, sağlık ve eğitim

gibi ihtiyaçları anavatana dönüş düşüncesi etrafında karşılanmıştır. Çoğu durumda ise anayurtlarına geri dönen Türklerin Türkiye’de hâlihazırda yerleşik haldeki akrabaları göç ve uyum sürecini oldukça kolaylaştırmıştır. Bu noktada, son derece büyük sosyolojik olaylar olan bu geniş kapsamlı göçlerin gerek toplumsal hayatta gerekse ilgili literatürde çok da fazla gündeme gelmemesini süreç içinde uyumun kendiliğinden gerçekleşmesi ile açıklamaktadır (Çatır, 2016). Diğer taraftan, bahsedilen göçlerin önemli bir kısmı, modern iltica rejiminin – dolayısıyla devletlerin sığınmacılara yönelik sorumlulukların - net olarak belirlendiği Cenevre Konvansiyonunun (1951)⁷ öncesinde gerçekleşmiştir. Devlet olarak Türkiye Cumhuriyeti’nin yükümlülükleri büyük ölçüde hukuki zeminde değil, ahlaki sorumluluklar çerçevesinde şekillenmiştir.

Diğer taraftan, Türkiye Cenevre Sözleşmesi’nde bulunan coğrafi çekincesi⁸ gereği yakın tarihinde doğusundan gelen sığınma göçleri ile ilgili olarak bu göçleri sadece hedef ülkelere yönlendirmekle sorumlu olmuştur. Bu bağlamda, 1979 İran Devrimi sonrası ve 1990’lı yılların başında Körfez savaşları sonrasında yaşanan sorunları nedeniyle çevre ülkelerde yaşanan büyük çaplı sığınma hareketlerinde Türkiye’nin hukuki sorumluluklar noktasında rezervasyonlarını öne çıkardığı görülmektedir. Nitekim, Türk hukukunda 1994 yılında Irak’tan gelen yoğun sığınma göçünün ardından kabul edilen İltica ve Göç Yönetmeliğine kadar spesifik bir hukuki düzenleme olmadığı görülmektedir. Türkiye’nin iltica ile ilgili ilk hukuki düzenlemesi ancak 1994 yılında Irak’tan gelen kitlesel göçe hukuki bir açıklık getirebilmek için ancak yönetmelik düzeyinde hazırlanmıştır. Benzer şekilde, 2013 yılında çıkan Uluslararası Koruma

⁵ TUIK, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1047 (Erişim tarihi: 14.12.2017).

⁶ <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/12/20071202-4.htm> (Erişim tarihi: 30.10.2017)

⁷ <http://www.unhcr.org/3b66c2aa10> (Erişim tarihi: 14.12.2017).

⁸ <http://www.unhcr.org/protection/convention/3d9abe177/reservations-declarations-1951-refugee-convention.html> (Erişim tarihi: 14.12.2017).

Kanunu'na kadar uluslararası sığınmacıların hukuki statülerini kanun düzeyinde tanımlayan hukuki bir metin bulunmamaktadır.⁹ Yine, konuyu tek elden yönetecek bir üst kurumsal yapı olan Göç İdaresi'nin kurulması ancak yukarıda belirtilen Yabancılar Uluslararası Koruma Kanunu ile birlikte gerçekleşmiştir. Yukarıda da ifade edildiği üzere, Türkiye son derece zengin bir göç tarihine ve birikimine sahip olmakla birlikte modern dünyanın göç ve iltica ihtiyaçlarını yerine getirmek açısından mevzuat, kurumlar ve yetişmiş personel açısından ciddi iyileştirmelere ihtiyaç duymaktadır.

AB, bütün bu kurumsallaşma sürecinde tıpkı diğer pek çok siyasal alanda olduğu gibi modern Türkiye'nin göç ile ilgili politikalarını ve pratiklerini şekillendirmekte önemli bir aktör olmuştur. Mevcut literatür, Türkiye'nin göç konusundaki Avrupalılaşması üzerinde detaylı incelemelerde bulunmakta ve AB'nin gerçekçi bir vizyon olduğu dönemde üyelik müzakerelerinin önemli katkısı olduğunu öne sürmektedir (İçduygu, 2007; Kirişçi, 2003; Özçürümez ve Şenses, 2011). Bütün bunlarla birlikte, bir taraftan Türkiye ve AB ilişkilerinin giderek gerginleşmesi diğer taraftan ise Türkiye'nin özellikle çevre ülkelerde yaşanan şiddet sonucunda dünyanın en büyük mülteci nüfusunu barındıran ülkesi haline gelmesi sonucunda¹⁰ ilişkiler üyelikten hayli uzak bir zeminde devam etmektedir.

AB, büyük kısmı iltica kökenli olmak üzere yoğun bir göçmen nüfusunu barındıran bir Türkiye'yi nasıl tasvir etmektedir? Milyonlarca göçmeni barındıran bir Türkiye'den AB'nin net beklentileri nelerdir? Birlik, geçmişte Türkiye ile ilgili nasıl bir tasvir ortaya koymuş ve nasıl bir gelecek şekillendirme arzusundadır? Göç konusunda nasıl bir işbirliği/yük dağılımı yapılmaktadır? Aşırı sağın yükselmesi, İngiltere'nin AB'den çıkışı, ekonomik

sorunlar, terör olayları gibi önemli dönemeçler (iltica kökenli) göç politikalarının üretilmesinde ne gibi değişimleri beraberinde getirmektedir? Bu sorulardan hareketle, AB'nin Türkiye ile ilişkilerinde göçü nasıl tasvir ettiği üzerinde durulmaktadır. Her yıl yayınlanan ilerleme raporları üzerinde yaptığımız içerik analizi, AB'nin her yıl Türkiye'nin birlik üyeliğine ilerlemesi niyeti ile kaleme alındığı varsayılan ilerleme raporlarında Türkiye'yi giderek yakınında bir çevre ülke olarak konumlandığını göstermektedir.

AVRUPALILAŞMA SÜRECİNİN GÖÇ POLİTİKASINA VE PRATİKLERİNE ETKİLERİ

Giriş kısmında da ifade edildiği üzere, modern Türk Devleti, (sığınma)göçleri ile kurulmuş ve yine büyük ölçüde bu göçlerle şekillenmiştir (Kirişçi, 1991). Bu kadar zengin bir göç zemini üzerinde kurulan Türkiye'nin göçleri düzenleyecek ve kolaylaştıracak kurumsal yapısının henüz çok zayıf olmasının ise en temel sebebi gelen göçmenlerin esasen kaybedilen Osmanlı topraklarından anayurda gelen Türkler olmalarıdır. Bu noktada, Arap Baharı sonrasında gerçekleşen göç hareketleri ile birlikte Türkiye'nin mevcut teamüllerinden uzaklaştığının altı çizilmelidir (İçduygu ve Aksel, 2013). Modern Türk tarihinin geçmiş uygulamalarından farklı olarak eski Osmanlı tebaası kimliğinde bütünleşen göçmenlerinden çok farklı bir kompozisyon söz konusudur. Diğer taraftan, Kırım, Tatar ve Balkan göçlerinin çok önemli bir kısmı modern iltica sisteminin oluşturulduğu 1951 yılının çok öncesinde yaşandığı görülmektedir. Mültecilerin Hukuki Durumuna ilişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi sonrasında gerçekleşen sığınma göçlerinin Türkiye üzerindeki etkileri ise literatürde çokça tartışıldığı üzere mevcut coğrafi çekince ile sınırlandırılmıştır (İçduygu ve Sirkeci, 1999; Kirişçi, 2007; Ozcurumez ve Şenses, 2011; Yıldız and Uzgoren, 2016).

Türkiye'nin AB ile ilişkileri, yakın tarihte ülkenin göç politikasını biçimlendiren

⁹ http://www.goc.gov.tr/files/files/iltica_goc.pdf (Erişim tarihi: 14.12.2017).

¹⁰ <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm> (Erişim tarihi: 30.10.2017)

etkenlerden en başında gelmektedir. Esasen konuya ilişkin akademik literatürün önemli bir bölümünün AB'ye giriş sürecinin katkıları üzerinde durduğu gözlenmektedir (Aydın ve Kirişçi, 2013; İcduygu, 2007; Kirişçi, 2003; Özçürümez ve Şenses, 2011). AB üyeliğinin gerçekçi bir hedef olduğu zaman dilimi içinde yürütülen üyelik müzakerelerinde ilgili mevzuatın ve kurumların şekillenmesinde birliğin katkıları görülmektedir. Özellikle AB Göç ve

İltica Mevzuatının şekillendiği 1999 Tampere Zirvesi'nin hemen sonrasında Helsinki Zirvesi'nin (1999) Türkiye'ye tam üyelik yolunu açması sonucunda bu alanda somut ilerlemeler kaydedilmiştir. Bu bağlamda, Avrupa Birliği müktesebatının sığınmacılar başta olmak üzere göçmenlere yönelik hakların sağlanması, gerekli mevzuatın oluşturulması ve idari altyapının güçlendirilmesi noktasında etkin dış faktör olarak tanımlamak mümkündür (Özçürümez ve Şenses, 2011: s. 247).

AB giriş süreci ile birlikte göç yönetimi ve kontrolü için tasarlanmış tutarlı ve bütünlüğe bir politika benimseme ve bu politikayı yürürlüğe koyma noktasında önemli ilerlemeler kat edilmiştir (İcduygu, 2004). Türk tarafı, 2005 yılının Mart ayında yayınladığı İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı¹¹ AB'nin ilgili mevzuatını göz ederek hazırlanmış; bu konudaki yol haritasını ve zaman dilimleri ile ifade etmiştir. Bahsedilen plan, Türkiye'nin göçmenlik ve sığınma alanlarında ihtiyaç duyduğu yasal düzenlemeler yaparak ilerlemesi noktasında önemli bir yol gösterici olmuştur. Bu belge ile dış sınırların korunması, İltica alanında AB mevzuatının yürürlüğe konması ve etkin bir şekilde uygulanması ile Türkiye'de etkin bir göç yönetiminin uygulanması konularında oldukça ilerici bir vizyon sunulmuştur. Giriş kısmında ifade edilen Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun (2013) kabulünde ve konuyu tek elden yönetecek bir üst kurumsal yapı olan Göç İdaresi'nin

kurulmasında bu sürecin ciddi katkısı olmuştur.

Üyelik süreci kapsamında Türkiye'nin göç politikasını değerlendiren yazarların ortak vurgusu, 1951 Cenevre Konvansiyonu üzerindeki coğrafi çekincenin hak temelli bir sığınma politikasına yönelik olumsuz etkileridir. Mevcüt literatürde, Türkiye'nin konvansiyon dışı mültecilere yönelik dışlayıcı yaklaşımı ve belirsizliklerle dolu uygulamaları eleştirmiştir. Türkiye'ye Doğu komşularından gelen sığınmacılar, mevcut sözleşmelere göre Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği'nin (BMYK) koordinasyonu ile geçici süre ile misafir edilmekte. Son derece muğlak bir hukuki ve kurumsal zemin dâhilinde gerçekleşen bu misafirliğin ardından ise sığınmacılar AB üye ülkeleri başta olmak üzere dünyanın diğer ülkelerine gönderilmektedir. Esasen, AB'nin konu ile ilgili söyleminde ve uygulamalarında çekincenin kaldırılması yönündeki taleplerin son derece merkeзде olduğu görülmektedir (İcduygu, 2004; Kirişçi, 1996b; Özçürümez ve Şenses, 2011).

Türk makamları ise AB makamlarının iltica yükünü paylaşmak amacıyla yaptıkları baskılara uzun süre direnmiştir. 2000'li yılların ilk döneminde Türkiye, bu çekincelerin ancak tam üyeliğin gerçekleşmesi durumunda kaldırılacağını tezini savunmuştur (Yıldız ve Üzgören, 2016). Bu bağlamda, Türkiye'nin İltica ve Göç Ulusal Eylem Planında (2005) mevcut coğrafi çekincenin kaldırılması yönünde bir ifade yer almasına rağmen bu hedefin temel vurgulardan biri olmadığı görülmektedir. Eylem planı detaylı olarak incelendiğinde, Türk makamlarının geri kabul antlaşmalarından kasıtlarının daha ziyade kaynak ülkelerle Türkiye arasında gerçekleşen akitler olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, AB tarafı son yıllarda giderek artan bir şekilde coğrafi çekincenin kaldırılması yönündeki taleplerini arttırmaktadır. Bu noktada, konuyla ilgili değerlendirmeler yapılırken, üyelik müzakerelerinin AB ülkelerine Türkiye üzerinden yoğun bir iltica göçünün

¹¹ [http://www.goc.gov.tr/files/files/turkiye_ulusal_eylem_plani\(2\).pdf](http://www.goc.gov.tr/files/files/turkiye_ulusal_eylem_plani(2).pdf) (Erişim tarihi: 14.12.2017).

yaşandığı zorlu bir dönemde gerçekleştiğinin altı çizilmelidir.

AVRUPA KALESİ VE GÖÇ ÜLKESİ TÜRKİYE

AB'nin sığınma göçü konusundaki yaklaşımı değerlendirirken değişen uluslararası dengeleri göz önünde bulundurmamak gerekmektedir. Komünist blok tehdidinin ortadan kalkması ile birlikte mültecilik kavramının 1950'li yıllardaki ideolojik değerini kaybettiği görülmektedir. Özellikle 2000'li yılların başındaki Arap Baharı ile birlikte dünya üzerindeki göçün önemli bir kısmı Orta Doğu, Güney Batı Asya ve Afrika ülkelerindeki Müslüman nüfustan oluşmaktadır. Yakın dönemde bir taraftan sığınmacı sayısının artması diğer taraftan dünya genelinde ekonomik krizin yaşanması ile birlikte bir dönemin kaynak ülkeleri sığınmacıları ülke dışında tutmak için giderek daha dışlayıcı bir siyaset benimsemektedir (İhramur - Oner, 2013). Türkiye ise sığınma göçüne hazırlıksız yakalanmıştır. Kısa vadede çözüleceği tahmin edilen Suriye sorununda Suriyelilere yönelik son derece açık bir yaklaşım izlenmiştir. Suriye'deki meselenin beklenilenden çok daha uzun sürmesi ise geçici olarak görülen ve Acil Durum ve Afet Koordinasyon Merkezi gibi afetlere yönelik bir kurum önderliğinde ağırlanan Suriyeliler giderek daha kalıcı hale gelmektedir (İçduygu ve Millet, 2016). Türkiye'ye gelen Suriyeli mülteciler hükümet tarafından geçici olarak görülmüştür. Mevcut durumun geçiciliği gelen Suriyeli göçmenleri 'misafir' olarak adlandırmayı beraberinde getirmiş bu durum ise kendilerine sunulabilecek herhangi bir yasal hak bulunamamasına sebebiyet vermiştir. Sonrasında ise, bu misafir tanımlaması yerini 'geçici olarak koruma altına alma'ya bırakmış, 1951 Konvansiyonu'ndaki kısıtlardan dolayı da entegrasyona ortam hazırlanamamıştır. Bu noktada, Suriye'den gelen kişilerin yasal statüsü ile ilgili kafa karışıklığı Türkiye'nin 'mülteci akınına' hazırlıksız yakalandığının en temel göstergelerindendir. Konuya

ilişkin olarak kullanılan resmi dil, önceleri Suriyeli muhacirleri 'misafir' olarak tanımlanmış, misafir ifadesini çoğu zaman 'mülteci' kavramı ile eşanlamlı kullanmıştır. Gelen kişilerin sayıları arttıkça ise 'geçici koruma altındaki kişiler' ifadesi tercih edilmiştir (Dinçer ve diğerleri, 2013).

Bu noktada, Türkiye'nin bir taraftan sığınmacılara statü vermek noktasında oldukça ağırdan alırken diğer taraftan da enformel ekonominin kapılarını açtığı görülmektedir. Türkiye'nin özellikle bu bölgelerden aldığı göçmenler, bazıları kayıtlı ve belgeli olarak işe alınıyor olsa dahi, çok büyük bir çoğunluğu hem ülkeye girişte hem de çalışma konusunda belgeleri olmadan ve kayıt dışı ekonomiye dâhil olarak çalışmakta ve bu da Türkiye adına büyük bir sorun oluşturmaktadır (Ozcürmez ve Yetkin, 2010). Sonuç olarak Türkiye'de bulunan sığınmacıların statüleri çok yakın döneme kadar son derece muğlak olarak tanımlanmıştır. Yakın dönemde kabul edilen yasal mevzuatın uygulamadaki eksiklikleri ise ülkede bulunan sığınmacıları AB'deki gibi hak temelli bir iltica politikasının çok uzağında bırakmaktadır. Belirsizliklerle şekillenen sığınma siyaseti ise pekçok mağduriyete kapı araladığı gibi uzun dönemde toplumsal hayat açısından da önemli kırılmalara zemin oluşturmaktadır (Şenses, 2015).

GERÇEKÇİ BİR HEDEF OLARAK BİRLİK ÜYELİĞİ?

2000'li yılların ilk yarısında göç ve iltica alanında kaydedilen gelişmeler, üyelik sürecindeki sorunlarla birlikte (Aydın-Düzgüt, 2016) sekteye uğramıştır. Birliğe katılım öncesi şartları yerine getirmek adına gerekli kanun ve mevzuatın İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı (2005) dâhilinde AB müktesabatını temel alarak reforme etme süreci her iki tarafın da üyelik perspektifinden uzaklaşması ile birlikte oldukça yavaşlamıştır (Kirişçi, 2007). Esasen, Türkiye - AB ilişkilerindeki gerilemeyi, yaşanan göç dalgalarından ayrı düşünmek çok mümkün değildir. Gerek 2000'li yılların başındaki reform süreci

gerek Arap Baharı ve sonrasındaki gelişmeler gerekse AB'nin giderek daha kısıtlayıcı politikalara yönelmesi ile birlikte göç hareketlerinin çevre ülkelere kayması sonucunda bugün Türkiye artık bir göç ülkesi haline gelmiştir. 2011 yılı sonrasında insanlık tarihinin en büyük ve en dramatik göç hareketi olan Suriye göçü bu bağlamda son derece önemli bir yer tutmaktadır (İçduygu, 2011). Birlik ülkelerinin – özellikle göç konusunda – AB'nin insani yaklaşımından her geçen gün uzaklaştığı, içine kapandığı ve kısıtlayıcı yaklaşımlar benimsediği bir dönemde Türkiye – resmi verilere göre- 3 milyon 400 binden fazla Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği yapmaktadır.¹² AB ile müzakerelerin henüz başladığı yıllarda bir transit ülkeye dönüşmekte olarak nitelenen Türkiye (İçduygu, 2009), çok kısa bir sürede dünyanın en büyük sığınmacı nüfusunu barındıran ülke haline gelmiştir. Günümüzde yalnızca Suriye'den değil, diğer bölge ülkelerinden de Türkiye'ye sığınabilmek ve buradan Avrupa'ya gidebilmek niyetinde olan göçmen sayısı da artmaya devam etmektedir.

Türkiye, 1990'lardan bu yana Afganistan, Bangladeş, İran, Irak, Pakistan ve birçok Afrika devletinden gelen göçmenler için hem bir transit ülke hem de bir durak olagelmıştır (Özçürümez ve Şenses, 2011). Bu durum ise başta sığınmacı göçü olmak üzere her türlü göç hareketinin her gün giderek daha önemli bir sorun olduğu bir AB'nin Türkiye ilişkilerinin temel sorunlarından birini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, göç ve iltica konularında Türkiye'deki reform sürecinde yaşanan tıkanıklar, süreçle ilgili genel tıkanıkların yanı sıra tarafların göç politikalarındaki farklılıkların bir sonucudur. Ahlaki açıdan bakıldığında, Türkiye'nin çok daha özgürlükçü ve kapsayıcı bir göç ve iltica politikası izlediği AB'de ise gittikçe içine kapanan dışlayıcı bir üslubun hâkim olduğu görülmektedir (Düvell, 2015). AB'nin ortak stratejilerin asıl hedefleri başlıca sınır

kontrollerini sıkılaştırmak ve aynı zamanda AB sınırları dışında tampon bölgeler oluşturarak gelen düzensiz göç akımlarının olabildiğince azaltılmasına önayak olmaktadır. Bu noktada, Avrupa Birliği'nin göçleri kontrol altında tutma güçlü dış ilişkiler oluşturmayı da hedeflemektedir (Memişoğlu ve Ilgıt, 2016). Kirişçi'nin (2006) de ifade ettiği üzere, Avrupa Birliği başlangıcından bu yana barış ve ortaklık temalı bir anlayış içinde hareket etmiş ve genişleme politikasını da bu doğrultuda şekillendirmiştir. Bununla birlikte, 2005 yılında son büyük genişleme dalgası ile birlikte AB'de bir genişleme yorgunluğu başgöstermektedir. Nitekim bu sürecin ardından AB'nin daha sonraki hamlelerinde daha ziyade Komşuluk Politikalarına ağırlık verdiği görülmektedir. AB'nin Türkiye ile 2012 yılında imzaladığı ve esasen büyük önem atfettiği geri geri kabul anlaşmasını bu bağlamda değerlendirmek mümkündür.¹³ Bu noktada, Batı Balkan ülkeleri ile yapılan antlaşmalar Türkiye ile yürütülen müzakere süreci ile taşıdıkları benzerlikler açısından kayda değerdir. Bosna-Hersek, Makedonya, Karadağ ve Sırbistan da vize serbestisi elde edebilmek amacıyla AB'nin çizdiği yol haritası ışığında geri kabul anlaşmaları imzalamış ve hatta uygulamaya geçirmişlerdir. 2009 ve 2010 yıllarında, bu sayılan ülkelerin vatandaşların Schengen Bölgesi'nde serbestçe dolaşabilme hakkını elde etmişlerdir (Kirişçi, 2014).

Türkiye'nin üyelik sürecinden giderek uzaklaşmasının sığınmacıların gelişleri açısından bir sıkıntı teşkil etmemesine rağmen bu sığınmacıların hakları açısından son derece büyük kayıpları beraberinde getirdiği görülmektedir. Türkiye, bulunduğu lokasyon nedeniyle AB'nin göç ile ilgili siyasetinde her zamankinden daha önemli bir aktör haline gelmektedir. Sirkeci ve Cohen ikilisinin haklı olarak ifade ettiği üzere, Avrupa Göç Rejimi ve politika

¹² <http://www.unhcr.ie/about-unhcr/facts-and-figures-about-refugees> (Erişim tarihi: 15.07.2017)

¹³ Avrupa Birliği'nin Geri Kabul Antlaşmaları imzaladığı diğer ülkelerin listesini görmek için bakınız: https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/irregular-migration-return-policy/return-readmission_en (Erişim tarihi: 30.10.2017)

üretimlerinde Türkiye'ye atfedilmesi gereken sorumluluklar ve bundan doğabilecek gelişmeler her iki tarafında gündemlerini yoğun bir şekilde meşgul etmektedir (Sirkeci ve Cohen, 2016). Ancak bu kilit rol, birliğin içinde bir aktörün değil, sınırları her geçen gün daha vurgulanan Avrupa Kalesinin istikrarına yönelik tehlikeleri uzakta tutan bir 'tampon bölge' ülkesinin oynadığı roldür (Aydın – Düzgüt, 2015).

Bu bağlamda, Türk göç literatürünün önemli isimlerinden Kirişçi de Türkiye'nin AB üyeliğine yönelik haklı bir kötümserlik içindedir (Kirişçi, 2012). Diğer pek çok fasılda olduğu gibi iltica ile ilgili üyelik müzakerelerinin bazı üye devletlerin vetosu sebebiyle görüşmelere kapalı olması zaten gerçekçilikten hayli uzaklaşmış olan üyelik vizyonunun bu alanlardaki muhtemel katkısını ciddi anlamda sınırlamaktadır (Özkural ve Aka, 2015). Son dönem siyasi tartışmalarının odağında olan Geri Kabul Antlaşması'nda da AB'nin nihai hedefinin daha önceki yıllarda olduğu gibi coğrafi çekinceyi kaldırarak ortak siyasi yaklaşımların ve pratiklerin önünü açmaktan çok AB'nin güvenliğini tehdit eden sığınmacı nüfusun AB toprakları dışına taşıma düşüncesi olduğu görülmektedir. Gerek AB gerekse Türk makamlarının fayda ilişkisine dayandığı bu antlaşma, bir üst yapı içinde var olan aktörlerin ortak faydalardan ziyade popülist taleplere karşılık vermeyi hedefleyen siyasi aktörlerin alış-verişidir. AB, bu antlaşma ile birlikte yasadışı olarak tanımladığı sığınmacı hareketini yavaşlatarak Avrupa Kalesinin duvarlarını daha fazla sağlamlaştırmaktadır. Türk tarafı ise vize serbestisi ödülü ile vatandaşlarına artık üyelik ihtimalinin giderek azaldığı birliğin sınırlarına geçişlerini kolaylaştırmaktadır. 2012 yılında imzalanan Geri Kabul ve Vize Serbestisi Antlaşmaları ile birlikte uzun dönem fiiliyatta ciddi sorunlara yol açan karşılıklı uzaklaşmanın yerini uzlaşmaya ve işbirliğine dönüştürme ihtimali bulunmaktadır (Kirişçi, 2014). Bununla birlikte, antlaşmanın daha olumlu bir zemin hazırlaması ihtimaline dair iyimser bir

yaklaşım benimseyen yazarlar dahi bu antlaşmaların iki tarafı birbirine yaklaştırdığı kadar uzaklaştırdığını da kabul etmektedir. Bu antlaşma ile birlikte aslında birbirinden giderek daha da uzaklaşan iki taraf, antlaşmanın uygulanması noktasında dahi ortak hareket etmekte zorlanmaktadır. Mayıs 2016 itibarıyla vize serbestisi için 72 önkoşuldan 65'ini tamamlamış Türkiye'nin vatandaşlarına yönelik vize uygulamalarında hâlihazırda önemli sorunlar yaşanmaktadır. Türkiye ise esasen AB'nin göç akımlarını çevre ülkelere yönlendirmek üzere gerçekleştirdiği Geri Kabul Antlaşması'nı tek taraflı olarak feshedebilme hakkını yüksek sesle dile getirmektedir. Esasen, bu noktada Türkiye'nin AB'den uzaklaşmasının Türk siyasilerinin olduğu kadar birlik ülkelerinin siyasilerinin de bir tercihi olarak değerlendirmek mümkündür (Aydın-Düzgüt, 2016).

METOT

Bu çalışmada, Avrupalılaşma süreci ile ilgili yoğun tartışmaların olduğu 2000-2015 yılları arasındaki süreç incelenmiştir. Özellikle 2000'li yılların ilk yarısında yürütülen müzakereler modern bir iltica sisteminin benimsenmesi ve işleme açısından önem taşımaktadır. Üyelik yolunun açılmasının ardından gelişen yeni konjontür ise her iki tarafın da ortak bir vizyondan ayrılmasını beraberinde getirmektedir (Aydın Düzgüt ve Kaliber, 2016). Bu noktada, AB'nin sığınma politikaları bağlamında Türkiye'ye yönelik söylemini incelemek amacıyla her yıl AB tarafından Türkiye'nin üyeliği yolunda önemli geri bildirimlerin ve tavsiyelerin ele alındığı öngörülen ilerleme raporları üzerinde detaylı olarak çalışılmıştır. İnceleme sürecini kolaylaştırmak amacıyla her beş yılı temsilen biri rapor örneklenmiş ve 2000, 2005, 2010 ve 2015 raporları ele alınmıştır. İlerleme raporlarında iltica ve göç başlıklarının tartışıldığı fasıl olan 24 numaralı Adalet, Özgürlük ve Güvenlik fasılının ilgili bölümleri ayrıntılı şekilde analiz edilmiştir.

İncelenen söylemin analizinde verilerin dikkatli bir şekilde okunmasının ardından ilgili metinler tümevarım yöntemi ile öne çıka belli başlı tartışma alanlarında tasnif edilmiştir. Belirtilen bölümler; (dış)sınırların korunması ve vize politikaları, göç ve iltica, geri kabul antlaşmaları, geri gönderme, ilgili harcamalar, kaçak ve düzensiz göçmen, sığınmacıların çalışma izinleri bölümleridir. Bir metnin birden fazla konu alanını kapsamaması durumunda aynı metin birden fazla kategoride tasnif edilmiştir. Tasnif sürecinin sonrasında gerçekleşen analiz sürecinde 'analitik tümevarım' yöntemine başvurulmuştur. Aynı kategoride tasniflenen verileri temsil ettiği düşünülen bir metin seçilerek ilk olarak ön bir açıklama yapılmış ve ardından aynı kategori içinde yer alan her bir metnin bu açıklamaya uygun olup olmadığı araştırılmıştır. İlk açıklamanın ardından incelenen metinlerin bu açıklamaya uymaması durumunda açıklama yeni metinleri de kapsayacak şekilde değiştirilmiş, bunun mümkün olmaması durumunda yeni açıklamalar yapılmıştır. Bu değerlendirme sürecinde örtüşmelerin yanı sıra farklılıklar araştırılmış ve bu benzerlikler ve farklılıklar üzerine saptamalar yapılmıştır (Silverman 1986: 112). Araştırmanın araştırma birimi, her yıl yazılan rapor metinlerinin ilgili kısımlarıdır.

İLERLEME RAPORLARINDA (SİĞİNMACI) GÖÇÜ İLE İLGİLİ GENEL SAPTAMALAR

İlerleme raporları incelendiğinde, ilk yıllarda AB politikalarının birlik düzeyinde amaçlarına vurgu yapıldığı görülmektedir. Türkiye'nin müzakerelere başlama yılı olan 2005 yılının raporunda ilgili bölüm, birliği bir özgürlük, güvenlik ve adalet alanı olarak sürdürmek ve daha da genişletmek olan AB amacına vurgu yaparak başlamaktadır. Türkiye'nin göç politikası; bu alandaki hukuki ve kurumsal altyapısı ile personeli de bir birlik ülkesi adayı olarak ele alınmakta ve Türkiye'nin bu doğrultuda gerekli standartlarının olması gerektiğinin

altı çizilmektedir. Daha sonraki yıllarda ise mevcut resmin değişmesi ile birlikte esas vurgunun kaçak göçmenlerle mücadele ve yoğun kitlesel göç olduğu görülmektedir. Zaman içerisinde ekonomik ve sosyal refahın derinleştirilmesi ve genişletilmesi üzerine bina edilmiş insani yaklaşımdan uzaklaşıldığı ve bu refah ortamının korunmasına dair güvenlikçi bir tavrın egemen olduğu gözlenmektedir. Bu bağlamda, ilerleme raporlarında değişen bağlamla ilintili olarak ilgili bölümlerin çok farklı konu alanları ile başladığı görülmektedir.

2000 ve 2005 yıllarına dair ilerleme raporlarında sığınmacıları baskı korkusu olan ülkeye geri göndermeme ilkesinin ön plana çıktığı görülmektedir. Daha sonrasında bu yöndeki vurgu geri planda kalmış ve yerini geri göndermenin hangi koşullarda olduğu bırakmıştır. Yine, ilk dönemde birlik içerisinde bir ülke olması planan Türkiye'nin de sınırı olacak AB sınırlarını koruması yönünde yapılan eşgüdüm çağrıları görülmektedir. Bu eşgüdüm vurgusunun daha sonrasında yerini AB dışında ve AB müktesabatından oldukça farklı bir sığınma pratikleri olan bir tampon bölgenin AB'nin yakın çevresini güvenliğini sağlamasına bıraktığı görülmektedir.

(DIŞ) SINIRLARIN KORUNMASI VE VİZE POLİTİKALARI

Dış sınırların korunması noktasında devamlı bir vurgunun oluşu incelenen zaman diliminin en istikrarlı politikalarının başında gelmektedir. Bununla birlikte, bu noktada da 2005 öncesi ve sonrası raporlar arasında önemli bir farklılık bulunmaktadır. 2000 ve 2005 yıllarına dair raporlarda dış sınırlardan kastedilenin Türkiye'nin de bir süre sonra içinde olacağı sınırlar olduğu açıktır. Bu bağlamda, Türkiye'deki sınır koruma uygulamalarının ve vize politikalarının Schengen müktesabatı ile uyumlu hale getirilmesi yönünde bir taraftan mevcut durum ve ilerlemeler incelenmekte diğer taraftan ise Türkiye'ye ayrıntılı talepler yapılmaktadır. 2000 yılı

raporunda somut ilerlemeler sağlamak amacıyla Türk tarafının Eylem Planı'nı tamamlaması gerektiği üzerinde durulmakta ve bu yöndeki gelişmeleri denetlemek amacıyla bir Görev Gücü'nden bahsedilmektedir. Bu kapsamda, Türkiye ve birlik ülkeleri arasında uygulama alanlarındaki farklar en aza indirilmeye çalışılmaktadır. Örneğin, Türkiye'de AB ülkelerindeki uygulamadan farklı olarak sınır yönetiminde farklı birimlerin olması üzerinde ayrıntılı olarak durulmaktadır. Bu noktada, askeri olmayan ve profesyonel bir sınır muhafaza teşkilatının kurulması gerekliliğinin altı çizilmektedir. Benzer şekilde, Kara sınırlarının Korunması ve Güvenliği Hakkındaki Kanunun gözden geçirilmesi tavsiye edilmektedir. Türkiye'nin AB ile uyumlu bir vize politikası takip etmesi gereği, bu konuda yapılan iyileştirmeler, gerekli atılımlar ve ihtiyaç duyulan düzenlemeler ilerleme raporlarında sıklıkla vurgulanan diğer konu alanlarıdır. Bu çerçevede Türkiye'nin 3. Ülkelere yönelik vize uygulamalarında AB ile eşgüdümü çalışmasının arzulandığı görülmektedir. Benzer şekilde, vize işlemlerinde AB ülkelerindeki pratikler ile uyumlu pratiklerin yerleşmesi hedeflenmektedir. Örneğin, Türkiye'nin gümrük kapılarında vize vermesi uygulaması eleştirilmektedir. Benzer şekilde, özellikle sahte belgelerin tespit edilmesi amacıyla konsolosluk servislerinin geliştirilmesi önerilmektedir.

Yukarıda da ifade edildiği üzere, diğer konu alanları ile kıyaslandığında farklı zaman dilimleri arasında en az değişimin (dış) sınırların korunması vize politikalarında olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu bağlamda, 2015 yılı raporunun hemen başında AB'nin, sınır kontrolü, vizeler, dış göç ve iltica ile ilgili ortak kuralları bulunmaktadır. Ancak yine de daha sonraki raporlar olan 2010 ve 2015 raporlarında Türkiye'nin AB'deki denkleri ile eşgüdümlü çalışacak kurumlara ve yetişmiş personel ihtiyacına dair konular dış sınırlar ile ilgili bölümlerin ancak en sonunda; kaçak, düzensiz ve iltica konularının ardından tartışılmaktadır. 2010 ve 2015

raporlarında genel olarak benzer konu alanları tartışılrsa da, Türkiye'nin kendi başına ilgili konu alanlarındaki politikaları ve uygulamaları tartışılmaktadır. Bu noktada AB ve Türkiye arasındaki birlikteliğe yapılan vurgu giderek azalmaktadır. Örneğin vize ile ilgili tartışmalarda, AB ve Türkiye birliğinin ortak oyuncularından çok iki farklı aktör olarak konumlandırılmaktadır. Bu noktada, AB ile Türkiye'nin 3. ülkelere yönelik ortak vize politikası uygulamaları yönünde bir vurgu mevcuttur ancak bu vurguyu yukarıda bahsedilen bulgular sonucunda AB'nin kendi sınırlarını çevreleyen tampon bölgeyi daha güvenli kılma çabası olarak görmek mümkündür. Örneğin bu bağlamda, AB'nin dış sınırlarını koruyan birlik olan FRONTEX ile Türkiye'deki ilgili makamların ortak çalışması tartışılmakta ancak Türkiye'nin FRONTEX bünyesine dâhil edilmesi konu edilmemektedir. Yine, 2010 yılı raporunda sığınma başvurularında uygulanan harçlar ve bu harçların ödenmemesi durumunda getirilen cezai yaptırımlar ve uygulamadaki kolaylıklara değinilmekle birlikte bu noktada AB müktesebatı ile uyum tartışılmamaktadır.

GÖÇ VE İLTİCA

Göç ve iltica konularında incelenen bütün dönem boyunca ortak olan nokta, Türkiye'nin 1951 Cenevre Sözleşmesindeki coğrafi çekincesinin kaldırılmasına yapılan vurgudur. Yine, iltica ve göç idaresi kurulması incelenen zaman diliminde üzerinde ısrarla durulan bir konu alanıdır. Bu noktaların haricinde, tıpkı diğer konu başlıklarında olduğu gibi 2000 ve 2005 raporları ile üyeliğin gerçekçi bir hedef olmaktan hızla uzaklaştığı 2010 ve 2015 yıllarına dair raporlarda AB müktesebatına uyuma yönelik vurgu açısından ciddi bir fark gözlenmektedir. 2000 yılı incelendiğinde, Türkiye'nin AB ile göç ve iltica alanında eşgüdümünü arttıracak reformların detaylı olarak takip edildiği görülmektedir. Örneğin, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği ile birlikte gerçekleştirilen personel eğitimi yoluyla

yapılan kapasite artırımından bahsedilmektedir. Yine, iltica statüsünü belirleme prosedürünü iyileştirmek ve hızlandırmak adına iltica alanındaki donanımın (merkez; taşra) ıslahına değinilmektedir. Veri koruma sahasında hazırlanan yeni mevzuat ele alınmakta, bu bağlamda Türkiye’de, kişisel verilerin otomatik işlenmesi bakımından Bireylerin Korunmasına Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi’nin onaylaması gereği vurgulanmaktadır. Benzer şekilde, sığınmacıların barınması için sığınma merkezleri kurulması noktasında çabaların artması gereğinin altı çizilmektedir. 2005 yılı raporunda Türkiye’nin Mart 2005 yılında Göç ve İltica Müktesebatına uyum sağlamak için kabul ettiği Eylem Planı’nın uygulanmada etkin olması vurgulanmaktadır. Bu noktada, Türkiye’nin bir an önce Birlik ile uyumlu kurum, kuruluş ve hukuku normları benimsemesi gereği ifade edilmektedir. 2005 yılı raporunda kitlesel göçlerle ilgili olarak Türkiye’nin İltica ve Göç Eylem Planı’nda bahsedilen ikincil koruma gibi hususlara açıklık getirilmesi istenmektedir. Daha sonraki raporlarda ise sığınmacıların hukuki statülerinin AB’deki uygulamalardan farklı olmasının önemli bir sorun alanı olmadığı gözlenmektedir.

İltica başvurularına dair istatistiklerin ayrıntılı olarak verilmesi, bu konuya verilen önemin yanı sıra AB ülkelerinin sığınma göçüne yönelik kısıtlayıcı tutumlarının bir yansımasıdır. Bu bağlamda, 2010 yılı raporunda iltica sayılarının düşüşünün ilerleme olarak resmedilmesi, AB’nin son yıllarda giderek daha kısıtlayıcı hale gelen iltica politikasının bir yansıması olarak görmek mümkündür. Benzer şekilde, 2015 yılına dair raporda da göç ve iltica ile ilgili detaylı istatistikler verilmektedir. Bu raporda, AB mevzuatına uyma yönünde adımların hızlandırılmasına yönelik vurgunun azaldığı görülmektedir. 2013 yılında Geri Kabul Antlaşmasının imzalanması sonrasında AB’nin 2015 yılındaki raporun göç ve iltica alanındaki ifadelerin diğerlerinden daha pozitif olduğu görülmektedir. Geçici koruma altında

bulunan sığınmacıların hukuki statüsünün birlik müktesebatındaki benzer uygulamalarla örtüşüp örtülmediği bir sorun alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’nin yiyecek – içecek, barınma, sağlık ve eğitim alanlarında sağladığı hizmetlerdeki eksikliklere yer verilse de genel olarak Türkiye’nin sağladığı imkânlarla yönelik cömert övgüler yer almaktadır. Özellikle 2011 sonrasında Türkiye özelinde önemli bir sorun haline gelen sığınmacıların hukuki statülerinin AB pratikleri örtüşmemesi, ilerleme raporlarında önemli bir sorun alanı olarak karşımıza çıkmamaktadır. Kayıt altına alınanların eğitim, barınma, gibi sorumluluğu noktasında herhangi bir eşgüdüm, ortak çaba veya sorumluluk paylaşımından bahsedilmemektedir.

GERİ KABUL ANTLAŞMALARI

2000 ve 2005 yılı ilerleme raporlarında da bahsedilmekle birlikte, daha sonraki ilerleme raporlarında Geri Kabul ile ilgili vurgunun arttığı gözlemlenmektedir. Bu noktada, müzakerelerin başlaması olumlu bir şekilde değerlendirilmektedir. İlerleme raporlarında, bir taraftan Türkiye’nin menşei ülkelerle yaptığı ve ülkesine gelen (kaçak, yasadışı) göçmenleri geri göndereceği antlaşmalar takdirle karşılanırken diğer taraftan da Türkiye’nin mevcut coğrafi sınırlamasını büyük ölçüde yürürlükten kaldıracak olan AB ile yapacağı geri kabul üzerinde durulmaktadır. 2010 yılı raporunda bu yöndeki müzakerelerde yol alındığına dair olumlu ifadeler yer almaktadır. Yine bu noktada, somut ve ayrıntılı olarak örneğin Yunanistan ile Türkiye arasındaki mevcut geri kabul protokolünün uygulanması konusunda mevcut protokolün hükümlerinin daha etkin bir şekilde uygulanmasına yönelik olarak Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı ile Yunanistan Cumhuriyeti Kamu Düzeni Bakanlığı arasında Mayıs 2010’da imzalanan ortak bir bildiriye değinilmektedir. Benzer şekilde, Türkiye’nin Pakistan ile geri kabul

anlaşması müzakerelerini tamamladığı ifade edilmekte; diğer menşe ülkelerle (Azerbaycan, Bangladeş, Beyaz Rusya, Bosna-Hersek, Makedonya, Gürcistan, Lübnan, Libya, Moldova ve Özbekistan) görüşmekte olduğu geri kabul anlaşmalarına değinilmektedir. Geri Kabul Antlaşması etrafındaki tartışmalar özellikle 2010 ve 2015 yılı ilerleme raporlarında Türkiye ve AB arasındaki sınır üzerinden yürütülmektedir. Bu bağlamda, sınırlardaki “kaçak geçişin” azaldığına dair ayrıntılı veriler paylaşılmaktadır. Vize serbestisi ile ilişkili kısımlar ise olarak ise reformların başlatıldığı ve AB- Türkiye Ortak Eylem Planı'nın AB zirvesi tarafından memnuniyetle karşılandığı ifadeleri ile yetinilmektedir.

Geri Kabul Antlaşmasının 2013 yılında imzalanmasından sonra kaleme alınan 2015 yılı raporunda, önceki raporlardaki eleştirel tavrından çok daha olumlu bir dil bulunmakta ve Türkiye adalet, özgürlük ve güvenlik alanında kısmen hazırlıklı olarak tanımlanmaktadır. Türkiye'nin 2,2 milyonu geçen sığınmacıyı barındırmada gösterdiği insani yardıma yönelik cömert övgüler bulunmaktadır. Bu bağlamda, müktesebata uyumun sadece vize politikası ile Schengen ve dış sınırlar konularında gündeme gelmesi oldukça dikkat çekicidir. İlk dönemde Türkiye'nin üyeliğinin gerçekleşmesi noktasında eğitim, eşgüdüm, müktesebatla uyumlu hareket alanlarındaki eleştirel dil daha sonraki dönemlerde sadece bu alanlarda varlığını korumaktadır. Bu tartışmalar içinde Türkiye yabancı terörist savaşçılar açısından bir kavsak ve bir kaynak ülke olarak resmedilmekte; çözüm olarak da sınır güvenliğinin sağlanması adres gösterilmektedir.

GERİ GÖNDERME

İlk dönem raporlarını (2005) diğer raporlardan ayıran bir diğer nokta, Türkiye'nin mültecileri baskı korkusu olan ülkeye geri göndermeme (*non-refoulement*) ilkesini titizlikle uygulaması noktasındaki vurgudur. Bu bağlamda, özellikle Çeçenler ve Beyaz Rusların iltica başvurularını

yapmakta karşılaştıkları güçlüklerin altı çizilmekte ve Türkiye'nin bu yöndeki başvuruları kolaylaştırmak ve BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) ile daha etkin bir işbirliği içinde çalışması gerektiği ifade edilmektedir. Türkiye'de geçici olarak ikamet eden bu gruptaki göçmenlere yönelik eğitim, yiyecek – içecek ve sağlık gibi temel ihtiyaçların karşılandığı belirtilmektedir.

Geri gönderme sürecinin çok daha öne çıktığı 2010 yılı raporunda ise gözaltı ve sınır dışı konularında yaşanan sorunlarının çözümünde AB bir paydaş olarak yer almamaktadır. Mevcut sorunların çözüm yolunda gösterilen adresler sivil toplum kuruluşları, uluslararası kuruluşlar ve akademisyenlerdir. Bu bağlamda, daha önceki yıllarda olduğu gibi net bir yol haritası ve somut konular üzerinden hareket edilmemektedir. Belirtilen aktörlerle işbirliği istişare gibi muğlak bir ifade ile tanımlanmaktadır. Bu noktada, AB tarafından işaret edilen kurumlar, birlik veya üye devletlerin makamları değil; AB tarafından desteklenen ve devam eden ortak işbirliği projelerindeki uzmanlık olarak tanımlanan muğlak bir aktördür. 2010 yılı raporunda değinilen tek kurumsal yapı; yasadışı göçle mücadele konusunda alınacak tedbirlerin tespit edilmesi, kurumlar arası işbirliği ve koordinasyonun güçlendirilmesi ve operasyonel faaliyetlerin izlenmesi amacıyla Şubat 2010'da Türkiye'nin oluşturduğu Yasadışı Göçle Mücadele Koordinasyon Kuruldur. Raporunda, kurulun İçişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı başkanlığında iki ayda bir toplanması ve Genelkurmay Başkanlığı, Kara Kuvvetleri Komutanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı temsilcilerinden oluşması haricinde herhangi bir ifade bulunmamaktadır. Kurulun işleyişi, yeterliliği gibi konular üzerinde durulmamaktadır.

2010 ve 2015 raporlarında, göçmenlerin hangi şartlara göre kaçak veya düzensiz olarak tanımlandığı veya geri göndermenin haklı gerekçelere dayanıp dayanmadığı

sorusu göz ardı edilmektedir. Örneğin, 2015 yılı raporunda bu yöndeki tek eleştiri, Türkiye'nin geri göndermeme ilkesine uymadığı gerekçesiyle sivil toplum örgütleri tarafından eleştirildiği saptamasıdır. 2010 yılı raporunun ilgili bölümleri daha çok geri göndermenin operasyonel konuları ile ilgilidir. Bu noktada, küçük bir istisna; Eylül 2010'da, Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan genelgede 'yakalanan yasadışı göçmenlerin' avukatla görüşme hakkına getirilen açıklığa değinilmesidir. Bu açıklığın neyi ifade ettiği ve avukatla görüşmede karşılaşılan sorunlara değinilmemektedir. Burada yer alan bir diğer önemli konu, sınır dışı edilme ve idari gözetim kararına karşı itiraz hakkını açıkça ifade etmektedir. Ancak bunun hangi koşullarda olacağı veya yine muhtemel sorunlar raporda tartışılmamaktadır.

İLGİLİ HARCAMALAR

İlerleme raporları üzerinde yaptığımız içerik analizinde öne çıkan bir diğer husus, başta geri kabul merkezlerindeki harcamalar olmak üzere sığınmacılara yönelik harcamalarda AB'nin bir ortak olarak yer almamasıdır. 2005 yılı ilerleme raporunda, Avrupalı olmayan mültecilerin ve iltica başvurusunda bulunmak isteyenlerin maddi ihtiyaçlarının karşılanması noktasında başlıca sorumluluğun Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne ait olduğu çok kısaca ifade edilmektedir. Aynı raporda, Türk makamlarının konuya ilişkin harcamalarına – yine çok kısaca değinilmekte ve bu destekler sağlık hizmetleri, ailesi olmayan çocuklar için barınma ve eğitim hizmetlerinin yanı sıra nakit, gıda, giyecek yardımları ve ısınma için yakıt şeklinde doğrudan yardımlar olarak listelenmektedir. 2010 yılı raporunda ise Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan genelgeye atıf yapılmaktadır. Raporda, Türkiye'de mevcut barınma kapasitesinin 2.875 olduğu ifade edildikten sonra her biri 650 kişi barınma kapasitesine sahip dört geri gönderme merkezinin

(Bitlis, Van, Aydın ve Edirne) inşa/yenileme/donanım çalışmalarının devam ettiği belirtilmektedir. Kayıt dışında bulunan veya kamp dışında yaşayan kaçak/düzensiz göçmenler ile henüz süreci devam eden mülteci başvurularına değinilmediği gibi AB'nin bu konudaki desteği sadece her biri 750 kişi barınma kapasitesine sahip iki ilave geri gönderme merkezinin (Ankara ve Erzurum illerinde) oluşturulması ile sınırlandırılmaktadır. 2015 yılında ise Türkiye için önemli bir sorun ifadesi ile tanımlanan harcamalar sadece bir cümle ile kapsanmaktadır. AB'nin bu noktada herhangi bir desteğinden bahsedilmemektedir. Daha sonraki yılları da kapsayan ayrıntılı bir analizin olmaması, harcamaların ortak göç ve iltica politikasında önemli eksiklerinden biri olarak karşımıza çıkmıştır.

KAÇAK VE DÜZENSİZ GÖÇMEN

2010 ve 2015 yıllarına dair raporlarda göçmenleri tanımlarken kaçak ve düzensiz sıfatlarının yoğunlukla kullanıldığı görülmektedir. Örneğin 2010 yılı ilerleme raporunun 29. Faslı doğrudan Türk Ceza Kanunu'nun, göçmen kaçakçılığına ilişkin 79. maddesinde yapılan ve göçmen kaçakçılığına karışanlara verilen cezaları artıran değişiklik ile başlamaktadır. Temmuz 2010'da kabul edilen bu değişiklik, göç konusunda kat eden ilerlemelere dair bir örnek olarak kabul edilmektedir. Benzer şekilde, İçişleri Bakanlığı'nın Mart 2010'da düzensiz göçle mücadeleyle ilişkin bir yayınladığı genelge de bu çerçevede değerlendirmektedir. Söz konusu genelgeye göre adli işlemleri tamamlanan düzensiz göçmenlerin geri gönderiliş süreçleri detaylı şekilde ele alınmaktadır. Geçmişteki raporlardan farklı olarak bu konuda herhangi bir personel eksikliği veya personel kapasitesinin geliştirilmesine yönelik hususlara değinilmemekte, Türk makamlarının uygulamaları kendi içerisinde ele alınmaktadır. Mevcut pratiklerin, yasaların, personelin veya hukuki ve kurumsal zeminin birlikteki örneklerle uyumu

üzerinde durulmamaktadır. Bu noktada, ilk dönemde birliğe katılıma dair köklü ve hızlı değişikliklerin titizlikle yapılması gerektiğine dair eleştirel dilden uzaklaşılmasıdır. Yine, 2015 yılında kaçak – düzensiz göçmen istatistiklerine uzun uzun yer verilirken bu tanımların hangi kriterleri esas alarak yapıldığı, iltica başvurularına yönelik imkânlarda kısıtlama olup olmadığı ve uygulamadaki muhtemel aksaklıklar ilerleme raporunun dışında tutulmuştur. Bu noktada, Türkiye’de mevcut olan düzensiz göçmenlerin veya Türkiye içinden çıkan teröristlerin AB sınırları içine girmemesi noktasında Türkiye’nin etkin denetim sağlamanın yanı sıra Yunanistan ile işbirliği yapması gereği vurgulanmaktadır.

2010 yılı raporunda düzensiz veya kaçak olarak adlandırılan göçmenlerle ilgili olarak Yabancılar Kanunu’na ilişkin olarak kapsamlı bir değişiklik hazırlığının İltica ve Göç Görev Gücü, Uluslararası Göç Örgütü (IOM) ve BMMYK ile yakın işbirliği halinde gerçekleştirdiği belirtilmektedir. Ancak bu işbirliğinin nasıl bir zemin üzerinde gerçekleşeceğine ve hangi yol haritasının izleneceğine dair detaylı tanımlar yapılmadığı gibi bu kurumların ne yönde katkı sunduklarına dair net bir açıklık getirilmemektedir. Benzer şekilde, (muhtemel) sorunlara dair herhangi bir eleştiri veyahut çözüm önerisi sunulmamaktadır. 2000 ve 2005 yılı raporlarında sıkça rastlanan Türkiye’nin AB müktesebatına uygun hareket etmesi, AB kurumları ile eşgüdüm halinde çalışması gibi eleştirilerin 2010 ve 2015 yıllarına dair raporlarda oldukça azaldığı gözlenmektedir. Söz konusu eleştiriler, önceki yıllardaki gibi eğitim ve sağlık alanında değil, gözaltı ve sınır dışı uygulamalarındadır. 2010 yılı raporunda kamu yöneticilerinin düzensiz göçmenlerin haklarına ve göç yönetimine ilişkin usullere dair farkındalığının somut tedbirler yoluyla artırılmasının kilit önemi haiz bir konu olduğu vurgulanmakta ancak bu noktada detaylı açıklamalar yapılmamaktadır. Bu bağlamdaki tek istisna, düzensiz göçmenlerin gözaltı alınması ve sınır dışı

edilmelerindeki süreçlerde mevzuata uygun hareket edilme çağrısıdır. Yine, bu noktada gözaltı ve sınır dışı uygulamalarının haklılığı tartışılmamaktadır.

2010 yılı raporunda, sığınmacıların sayısındaki düşüş, düzensiz göçün azalmasına yönelik ‘olumlu değerlendirmelerin’ hemen yanında bulunmaktadır. 2015 yılı raporunda ise 2 milyon Suriyelinin kayıt altına olması bir ilerleme olarak sunulmakta, bu konuda – esasen birlik içerisinde son derece önemli yer tutan – kayıtdışı göçmenler konusu göz ardı edilmektedir. Yine kayıt altına alınan sığınmacılara yönelik Türkiye’nin ev sahipliğine cömert övgülerde bulunulmakla birlikte mevcut uygulamaların yeterliliği göz ardı edilmekte, bu noktada AB pratikleri ile eşgüdüm önemli bir sorun alanı olarak karşımıza çıkmamaktadır.

SİĞINMACILARIN ÇALIŞMA İZNI

2010 yılı raporunda, Türkiye’nin sığınmacılara çalışma izni verilmesi iltica konusunda kaydedilen bazı ilerlemelerden biri olarak, Ocak 2010’da, Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun’un Uygulanmasına Dair Yönetmelikte yapılan değişiklik ile birlikte, sığınmacıların çalışma izni başvurularının koşullarının kolaylaştırıldığı kısaca ifade edilmektedir. Ancak çalışma izninin ancak belli sayıda Türk çalışan istihdam edilmesinden sonra ve son derece kısıtlı iş dallarında olması ve esasen Türkiye’de çalışan sığınmacıların çok büyük bir kısmının kayıt dışı çalışması gibi uygulamada yaşanan zorluklar ilgili kapsamın içinde değildir. Aynı düzenlemede İçişleri Bakanlığı tarafından sığınmacı statüsü verilen kişiler için, ikamet izinlerinin geçerlilik süresine bakılmaksızın çalışma izni başvurusunda bulunma hakkı getirilmesinin getirebileceği sorunlara dair çözüm önerileri veya bu durumun AB müktesebatı ile uyum derecesi ise raporun kapsamının dışında kalmıştır. Yine, 2015 yılı raporunda sığınmacılara yönelik çalışma iznine son derece dar bir kapsamda değinilmektedir. Geçici koruma kapsamındaki Suriyeli göçmenlerin iş

piyasasına erişimlerinin sağlanması, bu kişilerin kendilerine yeterliliklerini büyük ölçüde artıracak ve Türkiye'de saygın bir şekilde kalmalarına imkân tanıyan bir gelişme olarak nitelenmektedir. Bununla birlikte, bahsedilen çalışma iznine dair detaylı bir tartışma veya yaşanan sorun ve çözüm önerileri raporun dışında bırakılmaktadır.

SONUÇ

Bu çalışmada, AB Komisyonu'nun her sene kaleme aldığı ilerleme raporlarında göç alanındaki bölümlerden yola çıkarak Türkiye'nin değişen zaman zarfı içerisinde nasıl resmedildiği incelenmiştir. İçerik analizinden yola çıkarak yapılan çalışmada, ilgili veri, (dış)sınırların korunması, vize politikaları, göç ve iltica, geri kabul antlaşmaları, geri gönderme, ilgili harcamalar, kaçak ve düzensiz göçmen, sığınmacıların çalışma izinleri olmak üzere sekiz temel başlık altında ele alınmaktadır. Sığınma göçü kapsamında AB'nin Türkiye'ye yönelik algıları ve siyaseti ile ilgili ilerleme raporlarını temsilen seçilen 2000, 2005, 2010, 2015 yılı raporlarına dair nitel analiz elbette ki sınırlı bir temsiliyete sahiptir ve farklı kaynaklar ile metodlarla yapılacak değerlendirmelerle bir arada nitelendirilmelidir. Bununla birlikte, çalışmadan yola çıkılarak, giderek daha güvenlikçi bir yaklaşım benimseyen AB'nin, Türkiye'yi bir üye ülke olarak değil, göçmenleri durduran bir çevre ülke

olarak tasvir ettiği görülmektedir.

2005 yılı raporunun Adalet ve İçişleri ile ilgili olan 24. Faslı'nın hemen başında da değinildiği üzere, AB politikalarının amacı, Birliği bir özgürlük, güvenlik ve adalet alanı olarak sürdürmek ve daha da geliştirmektir. Sınır kontrolü, vizeler, dış göç ve iltica alanlarındaki işbirliğinin bu ortak özgürlük, güvenlik ve adalet alanı yaratma misyonu ile şekillenmesi esastır. AB üyeliğinin Türkiye açısından gerçekçi bir vizyon olduğu ilk yıllarda, bu bağlamında ayrıntılı tartışmalar yürütülmektedir. İlk dönemin raporlarında Türkiye'nin önündeki yol haritaları titizlikle değerlendirilmektedir. Yukarıda da ifade edildiği üzere Türkiye'nin göç politikası; bu alandaki hukuki ve kurumsal altyapısı ile personeli de bir birlik ülkesi adayı olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda, adaylık sürecinde gerekli standartlarının sağlanması gerektiğinin altı çizilmektedir. Zaman içerisinde sığınmacıların haklarını merkeze alan ve eşgüdüm sağlama etrafında şekillenen söylemin yerini giderek sınırların korunması yönündeki vurgunun aldığı söylemek mümkündür. Özellikle 2010 ve 2015 yılı raporlarında temel vurgunun kaçak ve/ya düzensiz göçmenlere yönelik tedbirler olduğu görülmektedir. Bu noktada, son yıllardaki raporlarda dış sınırların korunmasına yönelik vurgunun yanı sıra AB ile Türkiye arasındaki vizenin ayrıntılarının sürekli olarak gündeme gelmesi, Türkiye'nin bir tampon bölge haline gelmesi tezini haklı çıkarmaktadır.

KAYNAKÇA

1. AYDIN, U. & KİRİŞÇİ, K. (2013). "With or without the EU: Europeanisation of asylum and competition policies in Turkey", *South European Society and Politics*, 18(3): 375–395.
2. AYDIN-DÜZGİT, S. (2016). "De-Europeanisation through Discourse: A Critical Discourse Analysis of AKP's Election Speeches", *South European Society and Politics*, 21(1): 45-58.
3. AYDIN-DÜZGİT, S. ve A. KALİBER (2016). "Encounters with Europe in an Era of Domestic and International Turmoil: Is Turkey a De-Europeanising Candidate Country?", *South European Society and Politics*, 21 (1): 1-14.
4. AYDIN-DÜZGİT, S. (2015). "Avrupa Birliği Kurumlarının Türkiye Söylemlerinde Bir Güvenlik Topluluğu olarak Avrupa", *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 23(2), 99-122.

5. BURÇ AKA, H. & ÖZKURAL, N. (2015). "Turkey and the European Union: A Review of Turkey's Readmission Agreement", *The European Legacy: Toward New Paradigms*, 20(3): 255-272.
6. BÜRGİN, A. (2016). "Why the EU Still Matters in Turkish Domestic Politics: Insights from Recent Reforms in Migration Policy", *South European Society and Politics*, 21(1): 105-118.
7. CIGERCİ, N. (2016). "Bursa – Kırcaali Hattı: 1989'da Gelen Bulgaristan Göçmenleri Örneği", s107-134, (Ed.) IHLAMUR – ONER, S.G. & SİRİN – ONER, N. A. *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar, İletişim Yayınları*, İstanbul.
8. ÇATIRCI, G. (2016). "Zorunlu Göç Tecrübesinin Devlet Politikalarına Yanıtması: Bulgaristan'dan Türkiye'ye Kitleli Göçün Analizi", s. 217-232, (Ed.) IHLAMUR – ONER, S.G. & SİRİN – ONER, N. A. *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar, İletişim Yayınları*, İstanbul.
9. DINCER, O. B., E. FERRIS, S. KARACA, K. KIRIŞÇI, E. ÖZMENEK ÇARMIKLI (2013). *Turkey and Syrian Refugees: The Limits of Hospitality* (2013). Brookings Institute ve USAK, s. 24.
10. DUVELL, F. (2014). "International Relations and Migration Management: The Case of Turkey", *Insight Turkey*, 16(1):35-44. http://file.insightturkey.com/Files/Pdf/insight_turkey_16_1_2014_duvell.pdf.
11. HSIEH, H. F. ve S. E. SHANNON. 2005. "Three Approaches to Qualitative Content Analysis." *Qualitative Health Research* 15: 1277-88.
12. IHLAMUR – ONER, S.G. 2013. "Turkey's Refugee Regime Stretched to the Limit? The Case of Iraqi and Syrian Refugee Flows," *Perceptions*, autumn 2013, Vol. XVIII, No. 3. 191-228.
13. İÇDUYGU, A. (2011). "The politics of demography and international migration: implications for the EU-Turkey relationship", *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 12(1): 59-71.
14. İÇDUYGU, A. (2009). "International Migration and Human Development in Turkey", *Migration Research Program at Koç University (MiReKoc)*, <http://mpa.ub.uni-muenchen.de/19235/> MPRA Paper No. 19235, 13 Aralık 2009.
15. İÇDUYGU, A. (2007). "EU-ization matters: changes in immigration and asylum practices in Turkey", s. 201-222, (Ed.) FAIST T., ETTE A., In the *Europeanization of National Policies and Politics of Immigration*, Palgrave Macmillan: London.
16. İÇDUYGU, A. (2004). "Demographic Mobility and Turkey: Migration Experiences and Government Responses", *Mediterranean Quarterly*, 15(4): 88-99.
17. İÇDUYGU, A. & MİLLET, E. (2016). "Syrian Refugees in Turkey: Insecure Lives in an Environment of Pseudo-Integration", *Global Turkey in Europe*, No:13 (August 2016), 6. <http://www.iai.it/en/node/6690>.
18. İÇDUYGU, A. & SİRKECİ, İ. (1999). *Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Göç Hareketleri, 75 yılda Köylerden Şehirlere*, Tarih Vakfı Yayını, İstanbul.
19. KİRİŞÇİ, K. (2014). "Will the readmission agreement bring the EU and Turkey together or pull them apart?" CEPS Commentary, 04/02/2014. www.ceps.eu/book/will-readmission-agreement-bring-eu-and-turkey-together-or-pull-them-apart. [Erişim tarihi: 10.09.2014].
20. KİRİŞÇİ, K. (2012). "Turkey's New Draft Law on Asylum: What to Make of It?", s. 63-83, (Ed.) PAÇACI

- ELİTOK, S. & STRAUBHAAR, T., Turkey, migration and the EU: Potentials, challenges and opportunities, Hamburg University Press, Hamburg.
21. KİRİŞÇİ, K. (2007). "Turkey: A Country of Transition from Emigration to Immigration", *Mediterranean Politics*, 12(1): 91-97.
  22. KİRİŞÇİ, K. (2006). "A Friendlier Schengen Visa System as a Tool of 'Soft Power': The Experience of Turkey", *European Journal of Migration and Law*, 7(4): 343 – 367.
  23. KİRİŞÇİ, K. (2003): "The Question of Asylum and Illegal Migration in European Union/Turkish Relations", *Turkish Studies*, 4 (1): 79-106.
  24. KİRİŞÇİ, K. (1996a). "Refugees of Turkish "Coerced Immigrants" since 1945 Origin: to Turkey", *International Migration*, 34(3): 385-412.
  25. KİRİŞÇİ, K. 1996b. "Is Turkey Lifting the 'Geographical Limitation'? The November 1994 Regulation on Asylum in Turkey," *International Journal of Refugee Law* 8(3).
  26. KORKUT, U. (2014). "The migration myth in the absence of immigrants: How does the conservative right in Hungary and Turkey grapple with immigration?", *Comparative European Politics*, 12(6): 620–636.
  27. MEMİŞOĞLU, F. & ILGIT, A. (2016). "Syrian refugees in Turkey: multifaceted challenges, diverse players and ambiguous policies", *Mediterranean Politics*, 22(3): 317-338.
  28. OKYAY, A. & ZARAGOZA-CRISTIANI, J. (2016). "The Leverage of the Gatekeeper: Power and Interdependence in the Migration Nexus between the EU and Turkey", *The International Spectator*, 51(4): 47-48.
  29. ÖZÇÜRÜMEZ, S. & ŞENSES, N. (2011). "Europeanization and Turkey: studying irregular migration policy", *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 13(2): 233-248.
  30. ÖZÇÜRÜMEZ, S. & YETKİN, D. (2014). "Limits to Regulating Irregular Migration in Turkey: What Constrains Public Policy and Why?", *Turkish Studies*, 15(3): 442–457.
  31. ŞENSES, N. (2015). "Rethinking Migration in the Context of Precarity: The Case of Turkey." *Critical Sociology* 1–13.
  32. SILVERMAN, D. (1986). *Qualitative Methodology and Sociology: Describing the Social World*. Gower: Aldershot.
  33. SİRKECİ, İ. & COHEN, J.H. (2016) "Cultures of Migration and Conflict in Contemporary Human Mobility in Turkey", *European Review*, 24(3): 381-396.
  34. YILDIZ, A. & UZGÖREN, E. (2016). "Limits to temporary protection: non-camp Syrian refugees in İzmir, Turkey", *Southeast European and Black Sea Studies*, 16(2): 195-211.